

Raport stiintific sintetic

Titlul proiectului: *The dynamics of colonization in the civilian and military milieu of the Roman province Moesia Inferior. A model of a contrastive approach (Dinamica fenomenului colonizator în mediul civil și militar al provinciei romane Moesia Inferior. Un model de abordare contrastivă).*

Numărul contractului: 217/2011

Codul proiectului: 0550

Director de proiect: Prof.dr. Lucrețiu Bîrliba (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

I. Gradul de realizare a obiectivelor proiectului

În perioada aferentă raportării actuale (2012-2013), obiectivele proiectului au fost îndeplinite **integral**.

Aceste obiective au fost:

1. Investigații prosopografice asupra coloniștilor romani din Moesia Inferior și Germania Superior.

Acest obiectiv a presupus cercetarea unor inscripții din cele două provincii. Dacă în Moesia Inferior putem vorbi de o dualitate din punct de vedere lingvistic (populație latinofonă și elenofonă deopotrivă), în ceea ce privește Germania Superior, populația este latinofonă, dar este mult mai activă epigrafic în mediul militar. Investigațiile au dus, pe de o parte, la realizarea unui amplu catalog al coloniștilor din importanta cetate Troesmis (castru de legiune și ulterior, *municipium*) și în stabilirea originii unor coloniști din cele două provincii analizate.

2. Stabilirea parametrilor privind dinamica fenomenului colonizator în cetățile elenofone din Moesia Inferior.

În urma investigării inscripțiilor, în cetățile elenofone sunt atestați, în afară de urmașii vechilor coloniști greci, cetățeni romani și persoane provenind din lumea greco-orientală, în mare majoritate ajunși în aceste orașe datorită relațiilor comerciale sau afacerilor private. Un studiu important a fost consacrat populației din cetatea Histria și din teritoriul ei, constatându-se că, dacă în interiorul cetății,

populația este preponderent de origine greacă, în teritoriu populația este compusă din cetățeni romani și din traci (care se romanizează, cel puțin la nivel onomastic și al manifestărilor epigrafice), aduși în această zonă de statul roman pentru rațiuni economice (exploatarea agrară a teritoriului și exploatarea minieră).

3. Stabilirea parametrilor privind dinamica fenomenului colonizator în așezările civile romane din Moesia Inferior.

În urma cercetării desfășurate, am ajuns la concluzia că fenomenul colonizator

4. Stabilirea dinamicii coloniștilor în așezările militare romane din Moesia Inferior.

Studiile prosopografice au indicat stabilirea unor coloniști aduși în funcție de momentele de recrutare în unitățile respective. Astfel, pentru cele trei legiuni staționate în Moesia Inferior am reușit să identificăm mai multe momente și zone de recrutare comune (Italia la începutul staționării, Asia Mică și Orientul Mijlociu în timpul războiului parthice ale lui Traian și al lui Hadrian purtat împotriva lui Bar-Kochba în Iudeea, zonele învecinate provinciei începând cu jumătatea secolului al II-lea). De asemenea, o sinteză completă în acest sens a fost realizată pentru Troesmis, sinteză concretizată printr-un volum (a se vedea la **Diseminarea rezultatelor**). Pentru Germania Superior, investigațiile au arătat în primul rând recrutări din zonă și din provinciile învecinate, coloniștii din provinciile elenofone făcând excepție.

5. Studiul colonizării în așezări al căror rol (militar sau civil) nu a fost încă determinat

Acest obiectiv a presupus cercetarea unor inscripții din Moesia Inferior, în special din Ibida și din Tropaeum Traiani. Deși la Ibida materialul epigrafic indică prezența în egală măsură a militarilor și civililor, investigațiile arheologice au arătat caracterul militar al cetății romane târzii. Din nefericire, stratigrafia epocii romane timpurii un se mai păstrează. Datorită unei diplome militare descoperite curând, datând din vremea lui Traian, presupunem un caracter militar al cetății romane timpurii. În cazul Tropaeum Traiani, deși după războaiele dacice primii coloniști au fost veterani romani, așezarea a căpătat un caracter civil, ulterior fiind colonizați cetățeni din mediul civil.

6. Stabilirea diferențelor de colonizare între așezările rurale și urbane, în urma abordării epigrafice

În urma investigării inscripțiilor din cetățile din vestul Mării Negre și din câteva de pe linia Dunării (Troesmis, Noviodunum, Halmyris) s-au constatat următoarele. În cetățile poetice, în mediul urban se constată prezența masivă a urmașilor vechilor coloniști greci, coloniștii romani sau romanizați fiind puțin numeroși. Se constată însă o tendință crescândă de încetățenire în rândul populației elenofone (în special

începând cu jumătatea secolului al II-lea p. Chr.). În teritoriul rural al aceluiași cetăți, colonizarea se realizează prin intermediul coloniștilor romani sau romanizați și prin intermediul tracilor (care se manifestă epigrafic în latină). Motivul principal constă în organizarea cât mai bună a exploatării agricole sau miniere a teritoriului rural. În cetățile de pe linia Dunării, cu pronunțat caracter militar, această colonizare se desfășoară prin intermediul foștilor militari, atât în mediul urban, cât și în teritoriul rural al cetăților.

7. Stabilirea diferențelor privind colonizarea în așezările civile și militare, în urma abordării epigrafice

Investigarea acestui obiectiv s-a realizat combinat cu activitățile aferente obiectivului precedent, iar concluziile au fost cuprinse la punctul 2. În ceea ce privește originea coloniștilor (acolo unde a putut fi identificată), în așezările civile aceștia provin în special din provinciile elenofone ale Imperiului, fiind direcționați în Moesia Inferior de interese economice. Se constată și prezența unor veterani de legiuni și de trupe auxiliare, provenind din provinciile vestice (menționați până în primul sfert-jumătatea veacului al II-lea p. Chr.) și din provinciile orientale (recrutați cu prilejul războaielor parthice ale lui Traian și războiului din Iudeea purtat de Hadrian. În așezările cu caracter militar, preponderenți sunt, firește, militarii, veteranii și urmașii acestora, provenind din zonele menționate anterior.

8. Investigarea arheologică non-distructivă în așezările civile și militare (și în teritoriile lor rurale) din Moesia Inferior și corelarea cu rezultatele obținute pentru Germania Superior

Aceste investigații s-au desfășurat cu stația totală și cu scannerul 3D din dotarea platformei ARHEOINVEST a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, rezultatele fiind în curs de prelucrare. Este pregătită, de asemenea, redactarea unor rapoarte arheologice, urmând să se realizeze, de asemenea, și corelarea datelor rezultate în urma acestor analize cu datele obținute în acest sens pentru provincia Germania Superior.

II. Diseminarea rezultatelor

a. Cărți

1. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *La colonisation dans le milieu militaire et le milieu civil de Troesmis*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași 2012, 174 (editură cotate CNS, categoria B).

2. Roxana-Gabriela Curcă, Mihai-Gligor, Raluca Kogălniceanu (eds.), *Homines, Funera, Astra. Proceedings of the International Symposium, Alba Iulia, 23-26 September 2012*, Archaeopress, Oxford, 2013 (acceptată la publicare)

b. Articol

Articol ISI acceptat la publicare

1. . Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *Acculturation – romanization – colonisation: the role of the army in the Roman province of Moesia Inferior*, *Mankind Quarterly* 54, Fall, 3-20.

Articol în reviste cotate ERIH-INT1

2. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *Les Thraces dans les diplômes militaires romaines I. Les diplômes de Claude à Domitien*, *Dialogues d'histoire ancienne* 32/1, 2012, 9-16.

Articol în reviste cotate ERIH-NAT

3. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Aspects prosopographiques concernant la colonisation dans les **canabae** de Troesmis: les élites locales*, *Invigilata Lucernis* 34, 2012, 147-155 (apărut în 2013).

Articol în volume colective apărute la edituri internaționale

4. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Les Pontobithyniens à Troesmis*, in Dilyana Boteva-Boyanova, Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Octavian Bounegru (editori), *Pax Romana. Kulturaustausch und wirtschaftliche Beziehungen in den Donauprovinzen des römischen Reichs*, Parthenon Verlag, Kaiserslautern, 125-132.

5. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Epigraphik, Mobilität und die Politik der Rekrutierung in der römischen Armee. Der Fall der Soldaten und Veteranen in Moesia Inferior*, in R. Rollinger, G. Schwinghammer, B. Truschnegg, K. Schnegg, *Altertum und Gegenwart. 125 Jahre Alte Geschichte in Innsbruck: Vorträge der Ringvorlesung Innsbruck 2010*, *Archaeolingua Budapest-Innsbruck* 2012, 159-185.

6. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Acculturation, romanisation, colonization dans les provinces romaines de Dacie et de Mésie Inférieure: observations générales et questions de méthode*, in A. Rubel, I. Dumitrache (eds.), *Imperium und Romanisierung. Neue Forschungsansätze aus Ost und West zu Ausübung, Transformation und Akzeptanz von Herrschaft im Römischen Reich*, Hartung-Gorre Verlag, Konstanz 2013, 159-174.

Articol în volume colective acceptate la edituri internaționale

7. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *La „Romanisation des noms Thraces à Istros*, in M. H. Sayar (ed.), *proceedings of the Eleventh Congress of Thracology, Istanbul, 8-12 November 2010*, *Aegean Studies*, Istanbul, 8 p.

8. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *An eques Romanus and his slave in a new funerary inscription from Troesmis*, in Roxana-Gabriela Curcă, Mihai-Gligor, Raluca Kogălniceanu (eds.), *Homines, Funera, Astra. Proceedings of the International Symposium, Alba Iulia, 23-26 September 2012*, Archaeopress, Oxford, 2013, 8 p.

Articole apărute în reviste cotate CNCS, categoria A

9. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Les „Romains” dans la cité d’Istros à l’époque du Haut-Empire*, in *Dacia N. S.* 56, 2012, 91-98.

Articole apărute în reviste cotate CNCS, categoria B

10. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Note épigraphique sur les Valerii de l’inscription ISM V, 137*, *Studia Antiqua et Archaeologica* 18, 2012, 125-126.

11. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Mobilität und Politik der Rekrutierung in der römischen Armee. Der Fall der Soldaten und der Veteranen der Legio I Italica*, *Classica et Christiana* 8, 2013, 527-533.

12. Roxana-Gabriela Curcă, *La prosopographie des femmes en Mésie Inférieure. Une approche préliminaire*, *Classica et Christiana* 8, 2013, 73-80.

c. Lucrări prezentate la manifestări științifice internaționale

1. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Une nouvelle inscription d’un esclave et de son maître à Troesmis (Mésie Inférieure)*, XIV Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae, Berlin, 26-31 august 2012 (www.congressus2012.de/kalender/poster.html).

2. Iulia Dumitrache, *le vocabulaire des métiers liés au commerce dans les inscriptions funéraires des provinces danubiennes*, XIV Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae, Berlin, 26-31 august 2012 (www.congressus2012.de/kalender/poster.html).

3. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *La colonisation romaine dans le milieu civil et militaire de Troesmis. Notes prosopographiques*, XXII Limes Congress, Ruse, 5-12 septembre 2012. (limes2012.naim.bg/files7Limes%20Congress%202012_Abstracts_last.pdf)

4. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, *Epigraphik-Prosopographie. Die Mobilität der Soldaten von Legio V Macedonica*, Scuola di Studi Avansati, Iași, 8-14 decembrie 2012 (history.uaic.ro/docs/Program%20SSA.pdf).

5. Roxana-Gabriela Curcă, *Aspects de la romanisation linguistique en Mesie Inferieure*, Conferința internațională Sprachsituation und Sprachpolitik-Mehrsprchigkeit im Altertum, Innsbruck, 2-4 iulie 2013. (http://www.uibk.ac.at/alte-geschichte-orient/links/tagungen/programm_sprachsituation-und-sprachpolitik.pdf)
6. Lucrețiu Bîrliiba, Roxana-Gabriela Curcă, *Military presence in bilingual inscriptions of Lower Moesia*, Conferința internațională Sprachsituation und Sprachpolitik-Mehrsprchigkeit im Altertum, Innsbruck, 2-4 iulie 2013. (http://www.uibk.ac.at/alte-geschichte-orient/links/tagungen/programm_sprachsituation-und-sprachpolitik.pdf)
7. Iulia Dumitrache, Lucrețiu Bîrliiba, *Crossing languages: the economic elite of Moesia Inferior*, Conferința internațională Sprachsituation und Sprachpolitik-Mehrsprchigkeit im Altertum, Innsbruck, 2-4 iulie 2013. (http://www.uibk.ac.at/alte-geschichte-orient/links/tagungen/programm_sprachsituation-und-sprachpolitik.pdf)
8. Lucrețiu Bîrliiba, Roxana-Gabriela Curcă, *The question of mortality of the soldiers in Roman Dobrudja (1st-3rd centuries AD)*, 18th European Association of Archaeologists Meeting, Pilsen, 5-7 septembrie 2013. (<http://proposal.eaa2013.cz/programme/programme.php?day=Saturday>)
9. Lucrețiu Bîrliiba, *La dynamique de la colonisation à Halmyris et à Noviodunum*, Fifth International Congress of Black Sea Antiquities, Belgrad, 17-21 septembrie 2013 (http://www.f.bg.ac.rs/files/medjunarodna_saradnja/konf_black_sea_antiquities_2013_programme_v2.pdf).
10. Lucrețiu Bîrliiba, *Une nouvelle inscription votive de Mésie Inférieure*, 2nd International Conference on Danubian Provinces, Ferrara, 20-22 noiembrie 2013 (http://terraitalia.altervista.org/materies/convegni/unifer_nov13.docx).
11. Iulia Dumitrache, *Associations professionnelles et associations cultuelles dans le milieu économique des provinces du Bas-Danube*, 2nd International Conference on Danubian Provinces, Ferrara, 20-22 noiembrie 2013 (http://terraitalia.altervista.org/materies/convegni/unifer_nov13.docx).

d. Visiting professor în străinătate cu tema grantului

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliiba, Roxana-Gabriela Curcă, Universitatea din Buffalo (S. U. A.)

e. Stagii de documentare la instituții din străinătate

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliiba, Universitatea din Konstanz (Germania), 11-21.06.2012

Valentin-Ștefan Piftor, Universitatea din Konstanz, 20-30.07.2012

Iulia Dumitrache, Accademia di Romania, Roma, 3-11.11.2012

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Universitatea din Bari, 12-17.11. 2012

Roxana-Gabriela Curcă, Universitatea din Bari, 12-17.11. 2012

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Universitatea din Marburg (Germania), 25.03.-03.04.2013

Iulia Dumitrache, Universitatea din Trier (Germania), 15.04.-20.04.2013

Roxana-Gabriela Curcă, Universitatea din Bari (Italia), 13-16.10. 2013

f. Pagina web a proiectului

<http://cmi.uaic.ro/>

III. Implicarea în proiect a membrilor echipei

1. Directorul de proiect

Prof. dr. Lucrețiu Bîrliba (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași),), a fost implicat în toate obiectivele proiectului pe anul 2012, întrucât acestea au presupus cercetări prosopografice. El a avut un rol important în realizarea unui catalog epigrafic al coloniștilor din Moesia Inferior și în stabilirea originii acestora, în stabilirea momentelor de colonizare din unele cetăți din spațiul acestei provincii, în stabilirea motivelor colonizării, mai ales în mediul civil din Moesia Inferior. Acest rol s-a concretizat prin publicarea, ca prim autor, a unei cărți privind colonizarea la Troesmis, și a unor articole (ca unic autor sau în colaborare) în reviste ERIH-INT1, CNCS A sau în volume colective apărute la edituri internaționale (a se vedea **Diseminarea rezultatelor**). Totodată, prin participarea sa la manifestări științifice internaționale și prin calitatea de *visiting professor* la Universitatea din Buffalo (S. U. A.) a popularizat în lumea științifică europeană și de peste Ocean rezultatele proiectului. A fost implicat în obiectivele nr. 1-3 proiectului pe anul 2013, întrucât acestea au presupus cercetări prosopografice. El a avut un rol important în realizarea unui catalog epigrafic al din mediul rural și civil din Moesia Inferior și în stabilirea originii acestora, în stabilirea momentelor de colonizare din unele cetăți din spațiul acestei provincii, în stabilirea motivelor colonizării, mai ales în mediul rural din Moesia Inferior. A continuat, de asemenea, investigarea originii coloniștilor din mediul militar. Acest rol s-a concretizat prin publicarea, ca prim autor, a unor articole (ca unic autor sau în colaborare) în reviste ERIH-NAT, CNCS B sau în volume colective apărute la edituri internaționale (a se vedea **Diseminarea rezultatelor**). De

asemenea, un articol ISI a fost acceptat spre publicare (cu paginația completă) în revista *Mankind Quarterly*. Totodată, prin participarea sa la manifestări științifice internaționale (Innsbruck, Pilsen, Belgrad și Ferrara) a familiarizat lumea științifică europeană cu rezultatele proiectului. Stagiile de documentare la Universitățile din Marburg și Bari nu numai că au permis colectarea de noi materiale în vederea îndeplinirii obiectivelor, dar au și crescut vizibilitatea internațională a proiectului.

2. Membrii echipei

Prof. dr. Christoph Schäfer (Universitatea din Trier)) s-a ocupat în primul rând de adunarea inscripțiilor pentru alcătuirea unui catalog al coloniștilor în Germania Superior. În același timp, a început interpretarea unor date privind cercetările aerofotografice în zona limes-ului roman și a ortofotoplanurilor din fosta provincie Moesia Inferior. S-a ocupat și de investigarea arheologică non-destructivă în mediul urban și rural (Ibida și teritoriul) din Moesia Inferior, utilizând scannerul 3D și stația totală. În același timp, a continuat interpretarea unor date privind cercetările aerofotografice în zona limes-ului roman și a ortofotoplanurilor din fosta provincie Moesia Inferior.

Conf. dr. Marius Alexianu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) a cercetat fenomenul lingvistic în mediul rural și urban din Moesia Inferior și a realizat un catalog al coloniștilor din orașele Durostorum și Odessos (mediul urban și rural). Interpretarea catalogului va fi publicată anul viitor.

Lect. dr. Roxana-Gabriela Curcă (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) a investigat fenomenul bilingvismului în provincia Moesia Inferior, stabilind raporturi între existența vechilor coloniști greci și sosirea coloniștilor romanizați. Domnia Sa a cercetat în primul rând inscripțiile din orașele Novae și Marcianopolis. Abordarea s-a făcut în mod contrastiv, prin studierea inscripțiilor din mediul urban și mediul rural. Rezultatele cercetării s-au concretizat prin alcătuirea unui catalog al inscripțiilor, interpretarea lor urmând să vadă lumina tiparului anul următor, și prin participarea la conferințe internaționale de prestigiu (Innsbruck, Pilsen), prin care au fost aduse la cunoștință lumii științifice europene și extra-europene rezultatele proiectului. Totodată, calitatea de *visiting professor* de la Universitatea din Buffalo (SUA) a permis familiarizarea lumii științifice de peste Ocean cu rezultatele proiectului și a contribuit la creșterea prestigiului internațional al proiectului. Stagiile de documentare la Universitatea din Bari nu numai că au permis colectarea de noi materiale în vederea îndeplinirii obiectivelor, dar au și crescut vizibilitatea internațională a proiectului.

CS dr. Iulia Dumitrache (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) a realizat un catalog al inscripțiilor privind coloniștii din Tomis și a participat activ la interpretarea altor inscripții privind colonizarea în mediul civil și militar, rural și

urban din Moesia Inferior (Histria, Halmyris, Noviodunum etc.). Și aceste cataloage își vor găsi o finalitate prin publicarea interpretării acestora. Domnia Sa are acceptate, împreună cu directorul de proiect, o carte la o editură cotate CNCS, un articol ISI și un articol apărut într-un volum colectiv la o editură internațională, și a participat cu comunicări la importante conferințe internaționale (Berlin, Ruse, Innsbruck, Ferrara), făcând cunoscute rezultatele proiectului. Stagiile de documentare la Universitatea din Trier nu numai că au permis colectarea de noi materiale în vederea îndeplinirii obiectivelor, dar au și crescut vizibilitatea internațională a proiectului.

As. cerc. dr. Valentin Piftor (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) a catalogat inscripțiile privind colonizarea din Germania Superior (mediul militar și civil), având în pregătire un articol privind această colonizare. Un articol despre aspecte demografice referitoare la coloniștii romani din Moesia Inferior este sub tipar în revista *Studia Antiqua et Archaeologica*, revistă cotate CNCS B. Stagiul de documentare la Universitatea din Konstanz nu numai că au permis colectarea de noi materiale în vederea îndeplinirii obiectivelor, dar au și crescut vizibilitatea internațională a proiectului.